

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Mirna Brlošić

ADOLESCENTSKA KNJIŽEVNOST KAO POTICAJ ČITANJU U MLADIH
DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2017.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
Integrirani prediplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

ADOLESCENTSKA KNJIŽEVNOST KAO POTICAJ ČITANJU U MLADIH
DIPLOMSKI RAD

Predmet: Dječja književnost

Mentorica: doc. dr. sc. Valentina Majdenić

Sumentorica: dr.sc. Vedrana Živković Zebec, viši asist.

Student: Mirna Brlošić

Matični broj: 0309992305003

Modul: C

Osijek
Rujan, 2017.

SADRŽAJ

UVOD	1
MLADI I ADOLESCENTI	2
Mladi i njihove značajke	2
Adolescenti i njihove značajke	3
KNJIŽEVNOST	4
Književnost i podjela	4
Dječja književnost i karakteristike	4
Adolescentska književnost	5
SLOBODNO VRIJEME	9
Slobodno vrijeme i mladi	9
Faktori koji utječu na način provođenja slobodnog vremena	9
Rezultati istraživanja o slobodnom vremenu	10
ČITALAČKE NAVIKE I INTERESI MLADIH	12
POTICANJE ČITANJA	14
Lektira	14
Načini poticanja čitanja	18
METODOLOGIJA	20
Cilj istraživanja	20
Zadaci istraživanja	20
Hipoteze	20
Uzorak	20
Instrumenti	21
Postupak prikupljanja	21
REZULTATI I RASPRAVA	23
Rezultati	23
Čitalačke navike	23
Poticanje čitanja	26
Rasprava	28
Čitalačke navike	28
Poticanje čitanja	30
Doživljaj djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade	32
ZAKLJUČAK	35
LITERATURA	36

Adolescentska književnost kao poticaj čitanju u mladih

Young adult literature as motivation for reading

Sažetak

Imajući na umu važnost razvijanja čitalačkih navika u mladosti, ovim pilot istraživanjem željelo se ispitati može li se nuđenjem adolescentske literature koja pripada korpusu književnosti za mlade potaknuti mlade na čitanje. Sudionici (Anketa1 – N=95, Anketa2 – N=104) su bili studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti. Ankete su napravljene za potrebe ovog istraživanja. Prvo su ispitane navike čitanja. Dobiveni rezultati pokazali su kako sudionici koji su završili ekonomsku ili strukovnu srednju školu više vole čitati od sudionika koji su završili gimnaziju. Zatim su ispitani čimbenici koji potiču na čitanje, te su se kao najznačajniji čimbenik pokazali mediji. Nadalje, ispitana je poticajnost srednjoškolske lektire na čitalačke navike sudionika. Rezultati nisu bili statistički značajni. Za kraj, ispitan je subjektivni doživljaj djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade. Sudionici su pročitana djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade doživjeli kao poticaj na daljnje čitanje, te su mišljenja kako bi njihove čitalačke navike bile drugačije da su im takva djela ponuđena u srednjoj školi.

Ključne riječi: adolescentska književnost, čitalačke navike, lektira, mladi.

Summary

Having in mind the importance of developing reading habits in youth, with this pilot study we wanted to examine can young adult literature as a part of literature corpus for young people stimulate them to read. The participants (Poll1 - N=95, Poll2 - N=104) were students of the Faculty of Education. Polls were made for the purpose of this research. Reading habits were examined first. Given results showed that participants who graduated from vocational high school tend to read more than those who graduated from grammar high school. The factors that stimulate people to read were examined next, and the most significant one was the media. Furthermore, this research examined how high school reading assignments affect reading habits of the participants. The results were not statistically significant. In the end, the subjective experience of the read literature that belongs to the corpus for young people was examined. The participants recognized read literature from the corpus for young people as stimulus to read more and they believe that their reading habits would be different if that kind of literature was to be offered for reading in high school.

Keywords: young adult literature, reading habits, reading assignments, young adults

1. UVOD

Slobodno vrijeme uvelike utječe na interese mladih, a kao jedna od poželjnih aktivnosti kojima mladi trebaju upotpuniti svoje vrijeme bilo bi čitanje. U istraživanjima o slobodnom vremenu mladih, koje je u Hrvatskoj najčešće provodila sociologinja V. Ilišin sa suradnicima, može se primijetiti kako se godinama aktivnosti vezane uz dokoličarenje nisu drastično promijenile. Iako se nije dogodila velika izmjena aktivnosti, tijekom godina su se aktivnosti koje su bile na više rangirane spustile i obrnuto. Među aktivnostima kojima je pala popularnost svakako je čitanje knjiga. Pod sve većim utjecajem masovne kulture, reklama i trendova prilagođavaju se navike mladih. Također, veliki utjecaj imaju i novi mediji, posebno internet koji je „osvojio svijet i sjeo na tron“ te tako televiziju spustio na drugo mjesto. Uz promjenu stila života kod nas i u svijetu, prioriteti mladih su se počeli mijenjati. Važnost obrazovanja počela je opadati. Mladi su pokretačka snaga svakog društva, a obrazovanje im daje znanja i vještine kojima oni nastavljaju razvoj društva. Razlozi zbog kojih se tolika važnost više ne pridaje obrazovanju su teško dobivanje posla za koji se obrazuju, smatraju da škola ne daje znanja koja su potrebna za budući život, a zbog uspjeha ljudi koji nisu završili visoke škole, vlada mišljenje da bolje uspijevaju snalažljivi, bogati ili politički potkovani (Baranović, 2002). Pad popularnosti čitanja knjiga može se povezati s padom popularnosti obrazovanja. Postoji puno načina kako potaknuti mlade na čitanje koji su već razrađeni, ali zanimljivo bi bilo pronaći neke nove.

U ovom radu istražiti će se jesu li sudionici doživjeli adolescentsku literaturu kao poticaj za daljnje čitanje. Uzorak nije slučajan te su odabrani sudionici studenti prve godine Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku. Sudionici su tek završili srednju školu i još uvijek se nalaze u godinama kada se čita adolescentska literatura. Kroz teorijski dio objasniti će se pojam mladih i adolescenata kao i njihove značajke te ukratko provesti kroz povijest razvoja adolescentske literature. Zatim će se izložiti načini provođenja slobodnog vremena koji će se povezati s čitalačkim navikama i mogućim načinima poticanja čitanja.

2. MLADI I ADOLESCENTI

2.1. Mladi i njihove značajke

Dobna granica mladosti se ne može točno definirati. Na populaciju mladih gleda se različito na razini institucija Ujedinjenih naroda, Europske unije i nacionalnih institucija. Najčešće je kao donja granica mladosti određena 15. godina života kada otprilike počinje i adolescencija. Gornja granica varira od 24. godine života do 29. ili 34. godine života (Ilišin i sur., 2013). Razlog proširivanja granica mladosti je ili zbog ranijeg stupanja u pubertet ili, ako pričamo o gornjoj granici, sve kasnijeg ulaska u samostalni svijet odraslih. Na to utječu duže obrazovanje, otežano zapošljavanje, usporeno socio-ekonomsko osamostaljenje, odlaganje zasnivanja vlastite obitelji te slabo uključivanje u društveno odlučivanje (Ilišin i sur., 2013. prema Ule, 1988). Od mladih se očekuje da u isto vrijeme održavaju društvenu stabilnost usvajanjem vrijednosti, normi i obrazaca ponašanja prihvaćenih u svojim obiteljima i društvu i da budu nositelji promjena sa svojim novim kreativnim i inovativnim idejama. S demografskim trendom starenja stanovništva mladima očekivanja koja drugi imaju od njih postaju sve veći teret. Udio mladih (od 15 do 29 godina) opao je s 27,7% na 20,6% od 1953. do 2001. (Ilišin i sur., 2013). Stavljeno u postotke možda ne izgleda kao veliki broj te bi se razvoj trebao nastaviti normalno, ali treba uzeti u obzir i situacije u kojima su mladi odrasli. Početkom 1990-ih u Hrvatskoj je bio rat. Zatim je počeo dugotrajni proces pripreme i ulaska u Europsku uniju. Od 2008. godine i u Hrvatskoj počinje financijska kriza koja je zahvatila čitav svijet. U novije vrijeme veliko je iseljavanje mladih ljudi pa čak i cijelih mladih obitelji u druge zemlje Europe najčešće potaknuto potragom za poslom i boljim životom. Sve su nabrojane situacije utjecale na razvoj mladih i njihovih pogleda na život kao i na mogućnosti koje im se nude, a okruženost gospodarskim nazadovanjem, ratnim traumama i nesigurnostima nisu imale pogodan utjecaj.

Među mladima postoje tradicionalno i modernistički orijentirane skupine. No, iako postoje razlike među njima, većina i jednih i drugih teži mirnom obiteljskom životu, visokom životnom standardu, stabilnoj profesionalnoj karijeri i hedonističkim oblicima opuštanja (Ilišin i sur., 2013.).

2.2. Adolescenti i njihove značajke

U razdoblju mladosti nalazi se adolescencija. „Adolescencija (u užem smislu) počinje oko 15. godine života. Adolescenti, mladići i djevojke, već su postigli spolnu zrelost, a uglavnom i tjelesnu razvijenost. Međutim, još traje emocionalni i intelektualni razvoj, stjecanje izvjesnih profesionalnih znanja i vještina. Adolescencija nije samo biološka već i društveno-povijesna kategorija. U suvremenim uvjetima, (...) mladima je i nakon puberteta potrebno daljnje učenje, vježbanje, pripremanje za uspješno obavljanje radnih i društvenih funkcija“ (Petz, 2005b:9). Suvremena pedagoška literatura afirmira ideju stupnjevitog dječjeg razvoja. Adolescencija se nalazi između djetinjstva i odrasle dobi nakon koje ide starost.

Ima više značajnih promjena koje se događaju u razdoblju adolescencije, no navest će se samo tri (Lacković-Grgin, 2006). Kao glavna značajka adolescencije izdvaja se *razvoj i formiranje identiteta*. Osoba u tom razdoblju treba postati neovisno i jedinstveno ljudsko biće te se uključiti u život i njegov socijalni aspekt. Druga promjena je *prelazak u fazu formalnih operacija*. Prema Piagetu od jedanaeste godine svi ljudi prelaze u fazu formalnih operacija kada mišljenje postaje logičko i apstraktno. Formalno mišljenje ima četiri glavna aspekta. Prvi je introspekcija, mišljenje o mislima. Drugi aspekt je apstraktno mišljenje, mišljenje koje ide od realnog prema mogućem. Treći je logično mišljenje, obuhvaćaju se sve važne činjenice i formiraju se konkretni zaključci. Četvrti aspekt je hipotetičko rasuđivanje. Očito je da se u adolescenciji događa intelektualni skok. Kao posljednje, što se posebno ističe u adolescenciji, je dinamika različitih odnosa, od kojih se najviše izdvajaju *odnosi s vršnjacima*. Vršnjaci imaju značajan utjecaj u adolescentskoj dobi. Piaget i Kohlberg tvrde da simetrična interakcija pridonosi razvoju moralnog rasuđivanja kao i razvoju socijalne kognicije. Adolescenti teže jednoj od dvije stvari: statusu (bitnije adolescentima) i bliskim odnosima (bitnije adolescenticama) (Lacković-Grgin, 2006). U toj dobi nastoji se biti sličan vršnjacima kako bi se postigao sklad, jer se osjeti i pritisak vršnjaka. Posljedice mogu biti i pozitivne (veće poštovanje, društvenost, altruistički oblici ponašanja) i negativne (odbačenost, sramežljivost, agresivnost).

3. KNJIŽEVNOST

3.1. Književnost i podjela

Književnost je umjetnost koja se ostvaruje u jeziku. „Književnost ujedinjuje autore, djela i čitatelje, pa se u novije vrijeme najčešće shvaća kao institucija koja je nastala, i koja se održava, na pretpostavkama o potrebi posebnog, načelno nezamjenjivog vida jezične komunikacije“ (Solar, 2011:252).

Sve se knjige mogu podijeliti na dvije skupine: funkcionalne i nefunkcionalne knjige. Funkcionalne knjige imaju utilitarnu svrhu i u njih se svrstavaju, na primjer, udžbenici. Nefunkcionalne knjige su one koje zadovoljavaju kulturne potrebe te se u njih mogu svrstati, na primjer, romani. Danas se dječja književnost, pa tako i adolescentska, najčešće vezuje uz nefunkcionalne knjige (Hameršak i Zima, 2015).

3.2. Dječja književnost i karakteristike

Dječja književnost je književnost namijenjena djeci. To je poseban dio književnosti koji po formi i tematici obuhvaća djela koja odgovaraju dječjoj dobi (Crnković, 1990). S obzirom da je teško odrediti kada djeca postaju odrasli ljudi, teško je odrediti i pojam dječje književnosti. No, unatoč tome, naziv je lako razumljiv i čitateljima i piscima. Početak dječje književnosti u svijetu je negdje pred kraj 17 stoljeća. U 18. stoljeću razvija se tzv. moralna priča ili pripovijetka, koja će sve do kraja 19. stoljeća biti na vrhu dječje književnosti (Crnković i Težak, 2002). Naglasak je bio na odgojno-obrazovnoj ulozi književnih djela. Do 19. stoljeća dječja se književnost razvila na svjetskom planu, stekla određeni ugled i imala stalne autore. U Hrvatskoj i drugim manje razvijenim zemljama Europe tek se onda počela razvijati ta vrsta književnosti, no u tim će se zemljama svejedno ponavljati greške koje su razvijene zemlje već riješile (Crnković i Težak, 2002). U 20. stoljeću u razvijenim zemljama dječja književnost cvjeta. Pojavljuju se mnogi pisci i djela koji postižu značajan i čitateljski i kritičarski uspjeh. Knjige koje su postigle nevjerojatan uspjeh i vrlo su značajne za dječju književnost su knjige o dječaku Harry Potteru. Dječja književnost i u Hrvatskoj doživljava uzlet u 20. stoljeću. Djeca se više ne smatraju samo malim ljudima te „počinje potpuno razvijanje i suvremena shvaćanja o potrebi maštovitosti, neposrednosti, slikovitosti i naglašene osjećajnosti“ (Solar, 2011:112). Navedene su karakteristike distinktivne za dječju književnost. Danas je dječja književnost velika i razgranata institucija koja ima svoje autore, nakladnike, časopise, reklame

i tržište koje se po količini može mjeriti jedino s tržištem takozvane trivijalne književnosti. Takav status rezultat je školske lektire, porasta zanimanja društva za djecu, raspona obrazovanja i sve veće državne brige za djecu.

3.3. Adolescentska književnost

Adolescentska književnost je književnost namijenjena predadolescentima i adolescentima. Donedavno je književnost za čitatelje adolescentske dobi bila implicitno i eksplicitno integrirana u dječju književnost. Granicu između dječje i adolescentske književnosti teško je odrediti jer djeca ne sazrijevaju u isto vrijeme te imaju različite čitateljske i recepcijske mogućnosti (Živković Zebec, 2011). No, ta djela su tematski i stilski bitno drugačija od djela dječje književnosti (Težak, 2008b). Iako je prisutna sve veća usmjerenost na izdavanje knjiga za adolescente, ta vrsta književnosti se tek mora izboriti za status samostalnog književnog sustava (Hameršak i Zima, 2015). Razlika između dječje i adolescentske književnosti vidi se najprije u tematici, dobi likova i u pristupu tematici i samom izrazu (Težak, 2008a). Književnost za mlade odnosno adolescentsku književnost karakteriziraju: 1. *jezične i stilske promjene u odnosu na dječji i standardni jezik* (uvođenje žargonizama, anglizama, vulgarizama i germanizama), 2. *opozicija mi/oni* (mladi/odrasli) (Živković Zebec, 2011, prema Težak, 2008b).

3.3.1. Terminologija i razvoj

Povijesno gledano, razlike u predodžbama djetinjstva i adolescencije čine se goleme, što se odrazilo i na samu terminologiju. Pojmovi poput djeca, mladež i omladina su se kontinuirano sužavali. Oblikovale su se predodžbe o djetinjstvu i adolescenciji kao autonomnim životnim razdobljima, a time i za njih posebnoj književnosti kao primjerenoj književnosti. U prvoj polovici 20. stoljeća se u raspravama, tekstovima i podnaslovima sve češće spominje pojam adolescenta u smislu današnje terminologije. Lj. Krajčić koristi termin odraslija mladež, I. Filipović govori o omladinskoj književnosti, R. F. Magjer navodi časopise za djecu od devet do dvanaest godina i od dvanaest do šesnaest godina. „U tom je smislu pretpostavljena dob čitatelja kao konstitutivan element dječje književnosti u početku 20. stoljeća diskurzivno očito povezana ponajprije s periodičnim tiskovima, dok u knjižnim naslovima i podnaslovima odrednica omladinski ili mladost kao jednoznačnica s pojmom dječje egzistira do sredine 20. stoljeća, i opisuje, kako se čini, zapravo pojam podmladka, dakle sve društvene grupacije koje se nalaze u nesamostalnom statusu“ (Hameršak i Zima, 2015: 344). Tijekom pedesetih i ranih

šezdesetih godina s promjenom društva i njegovim napretkom mijenja se i shvaćanje pojma omladina. Termin omladinska književnost je termin koji pokriva književnu proizvodnju i potrošnju od šezdesetih do devedesetih godina, koju smo i danas skloni zvati adolescentskom (Hameršak i Zima, 2015). Unatoč napretku, terminologija je i dalje različita i neujednačena. U svjetskoj literaturi koriste se nazivi književnost za mlade odrasle, adolescentska književnost, tinejdžerska književnost, dok su kod nas najčešći nazivi omladinska književnost i književnost za mladež (Težak, 2008b).

Značajan utjecaj na razvoj svjetske adolescentske književnosti imao je roman *Lovac u žitu* J. D. Salingera jer se po uzoru na njega počinju stvarati likovi koji se bave tinejdžerskim identitetom (Težak, 2008a). Sedamdesetih, osamdesetih i devedesetih godina događa se pravi procvat jer izdavači postaju svjesni značenja tinejdžera na tržištu (Težak, 2008a). Tijekom tridesetih godina u hrvatskoj književnosti pojavljuju se prva prijevodna djela, a nakon toga i prvi romani za mladež u suvremenom smislu riječi. Preteča tinejdžerskog romana je roman Jože Horvata *Sedmi be* iz 1939. godine, u kojemu se može primijetiti opozicija tinejdžera i odraslih kao bitne odrednice adolescentske književnosti. Knjige se obraćaju i djevojkama i mladićima i poništavaju rodnu specijalizaciju kojom su krenule ranije prisutne djevojačke knjige. Tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina nastaju romani koji se sve više udaljavaju od uobičajenog pisanja za djecu (*Smogovci*, *Sat očeva*, *Maturanti*). Devetdesetih se godina mijenja društveno uređenje, dogodili su se politički i društveni lomovi te sve to ima utjecaj i na književnost.

3.3.2. Tematika prije i sada

Od početaka do danas dogodila se velika promjena u tematici. Prvotne teme koje su se nalazile u knjigama obraćale su se izravno adolescentici. Neke od tema koje su se tada provlačile kroz knjige bile su djevojačko obrazovanje, rad, zapošljavanje, kućanski poslovi i odjeća. Nisu bile nimalo buntovne, nego književno uklopljene. Početkom 20. stoljeća događa se „pobuna omladine“. Studentski prosvjedi, ratne godine i državni raspad donekle utječu na predodžbu uklopljenog adolescenta i preoblikovanje slike mladosti (Horvat, 2011). Sedamdesetih godina, a naročito osamdesetih, u svjetskoj se adolescentskoj književnosti pojavljuju nevesele, teške, ali aktualne teme kojima se ruše tabui uz pojavu motiva poput bolesti, razvoda, seksa, smrti, solidarnosti s Trećim svijetom. Devedesetih se godina svi tabui ruše i ne postoji tema koja nije dopuštena. Književnost postaje drastičnija i pojavljuju se motivi straha, nasilja, maloljetničke prostitucije, droge i mnoge druge (Težak, 2008a, 2008b). Neke od popularnijih knjiga svjetskih autora su *Opet na pravom putu* (M. Clark), *Noć nije*

beskrajna (G. Basso), *Napuklo srce* (B. Blobel), *Aranca ili što je ljubav* (C. von Poser), *Daleko od Tibeta* (F. de Cesco), *Ološ* (E. De Groen), *Sa mnom je sve u redu* (J. Simoen).

U Hrvatskoj također prodiru ove teme, ali s većim zaostatkom jer je rat gurnuo u prvi plan ratne teme (Težak, 2008b). Kako bi se mogao usporediti „napredak“ adolescentske književnosti, potrebno je osvrnuti se na istraživanje Ivana Škreblina koje je proveo 1940. godine na srednjoškolskoj populaciji s ciljem utvrđivanja „stvarne slike“. Istraživanjem se iznose statistički pokazatelji koji potvrđuju uklopljenu adolescenciju. Rezultati su pokazali da većina srednjoškolaca, i dalje, ne osporava roditeljsku kulturu. Prema Škreblinu ogromna većina mladih čita zato da stekne „direktive za život“, „proširi duh“, „oplemeni dušu“, „postigne inteligenciju“, da „proširi horizont znanja“, „upozna životne probleme“ (Škreblin, 1942). Žensko i muško čitanje nemaju jednaku težinu i značenje. Kako Škreblin (1942) navodi, u djevojačkim su se odgovorima mogli naći jednaki odgovori kao i kod mladića, ali knjige koje su one čitale prikazivale su svijet ideala. Čitanjem su neprestano upoznavale nove i nove karaktere koji bi im bili uzorom, nasljeđivale su sad ovaj, sad onaj ideal i njegove osobnosti. Može se zaključiti da su mladi čitali kako bi zadovoljili svoju potrebu za spoznajom i znanjem, što nije drastično različito od današnjeg vremena. Sedamdesetih godina izlaze romani koji su doživjeli veliku popularnost: *Maturanti* (I. Ivanac), *Smogovci* (H. Hitrec), *Sat očeva* (N. Iveljić). U hrvatskoj adolescentskoj književnosti osamdesetih godina dolazi do velikih promjena u izdavaštvu. Adolescentska biblioteka *Hit Junior* je pod uredništvom Ivana Kušana prve knjige objavila 1984. godine. Kušan je u knjigama uveo nove predodžbe o adolescenciji. Uveo je „pustolovno kriminalistički model, teme poput odrastanja, sazrijevanja i identiteta koje je nadopunio motivima popularne kulture sa socijalnim odnosno političkim aspektima, uz neznatan dio erotičnog ili ljubavnog. Sve se to uklopilo u diskurs butnovnosti“ (Hameršak i Zima, 2015:371). U devedesetim godinama proširuje se ljubavni narativ te se otvaraju tabu teme poput seksualnosti, društvene i obiteljske patologije te droge. Također, osim koncepta identiteta i sazrijevanja, navodi se koncept usmjerenosti na samog sebe, koncept tijela i tjelesnosti, koji je osobito povezan s predodžbom o adolescentici, na koje se nadovezuju koncepti erotičkog i mladenačke sposobnosti. Ključno mjesto u adolescentskoj književnosti zauzima adolescentska spolnost. Istaknuta djela su *Kad pobijedi ljubav* (M. Brajko-Livaković), *Leti, Marta, leti* (S. Pilić), *Volite li medenjake* (J. Matanović), te *Balada o Buginim gaćicama* (T. Zgoda). Među mladim čitateljima i dalje su popularniji romani koji zadržavaju vedri i šaljivi ton, ali se bave problemima odrastanja. Takve knjige pišu na primjer S. Šesto Stipančić (*Debela, Tko je ubio pašteticu*) i S. Pilić (*O mamama sve najbolje, Jesam se zaljubila?, Sasvim sam popubertetio, Što mi se događa?*) (Težak, 2008a).

Koncepti koji se pojavljuju u novije doba su koncept ugroženosti, površnosti te hipertrofirane i virtualne društvenosti (Hameršak i Zima, 2015). „Odnos visokog i popularnog u suvremenoj je adolescentskoj književnosti time ponešto relativiziran, premda se u institucionalnim diskurzima koji oblikuju adolescenstko čitanje (npr. srednjoškolska lektira) nipošto ne percipira kao dominantan“ (Hameršak i Zima, 2015:372).

4. SLOBODNO VRIJEME

4.1. Slobodno vrijeme i mladi

„Slobodno je vrijeme nastalo u doba moderne zahvaljujući ubrzanom industrijskom razvoju, koji je rezultirao povećanjem materijalnog bogatstva širih slojeva stanovništva, skraćivanjem vremena društveno obveznog rada, jasnim razgraničenjem radnog od neradnog vremena, omasovljenjem neradnog (slobodnog) vremena i njegova uvjetnog osamostaljivanja kao zasebne sfere života“ (Ilišin, 2007:179, prema Martinić, 1977. i Božović, 1979). Ponašanje pojedinca u njegovom slobodnom vremenu određuje karakter profesionalnog rada, socijalni status, rodna pripadnost, životni stil, itd. Zbog protoka vremena i promjene načina života, uvijek je bilo posebno zanimljivo istraživati načine provođenja slobodnog vremena u relaciji spram mladih, jer je to razdoblje u kojem se osoba formira. „Kada je riječ o mladima, posebna se pozornost usmjerava na tzv. kultivirano slobodno vrijeme, odnosno na vrijeme koje može potencijalno najviše pridonijeti razvoju ličnosti, a što je vrlo važan element procesa sazrijevanja i stjecanja identiteta. Otuda sadržaji koje mladi koriste u svojem slobodnom vremenu postaju značajna komponenta ukupnog procesa njihove socijalizacije“ (Ilišin, 2007:181). Postoji i relacija između slobodnog vremena i rizičnog ponašanja mladih, no znanstvena istraživanja upućuju na to da se rizično ponašanje smanjuje uvođenjem strukturiranih aktivnosti (Ilišin, 2007).

4.2. Faktori koji utječu na način provođenja slobodnog vremena

U novije vrijeme na provođenje slobodnog vremena najviše utječe globalizacija. Širenjem novih tehnologija sve više mladih provodi vrijeme pred monitorima, isključeni od ostatka svijeta (Čunović, 2008).

Vrlo bitnu ulogu igra i masovna kultura (*mass culture*) u kojoj se nalazi set ideja i vrijednosti koje se razvijaju izloženošću istim medijima, vijestima, izvorima, glazbi i umjetnosti. Danas masovna kultura čini glavninu slobodnog vremena mladih. Postoje dijelovi masovne kulture, najčešće u području filma, rock glazbe i stripa, koji imaju potencijal da potpomognu razvoju ličnosti pojedinca (Ilišin, 2007). Istraživanja su pokazala da mladi imaju selektivan odnos prema ponuđenom te „da činjenica da slobodno vrijeme mladih ponajprije popunjavaju sadržaji te kulture nije dostatan razlog da mladi unaprijed budu suspekti kao pasivni i nezahtjevni konzumenti“ (Ilišin, 2007:182).

Nadalje, veliki utjecaj imaju i interesi mladih. Sadržaj i intenzitet interesa ovisi o osobinama ličnosti, nizu socijalnih okolnosti i akterima koji imaju ulogu u socijalizaciji i formiranju identiteta mladih. Na temelju načina provođenja slobodnog vremena mogu se identificirati interesi, a „što su interesi mladih raznovrsniji, njihovo je slobodno vrijeme sadržajnije i bogatije“ (Ilišin, 2007:182).

Kao posljednje, navest će se različiti životni stilovi mladih kao skup konkretnih ponašanja u kojima osoba aktualizira svoje orijentacije i izbore. Drugačije će aktivnosti upražnjavati mlada osoba koja pripada intelektualno angažiranom životnom stilu od mlade osobe koja pripada životnom stilu u kojem dominiraju neprilagođenost i dosada (Lacković-Grgin, 2005).

4.3. Rezultati istraživanja o slobodnom vremenu

Europska istraživanja na populaciji mladih su, između ostalog, pokazala da se većina mladih druži s prijateljima (74%), gleda televiziju (69%), sluša glazbu (66%), svaki drugi se bavi sportom, a dvije petine često koristi računalo, čita ili ide na koncerte (Ilišin, 2007).

Danas ima puno više istraživanja vezanih uz hrvatsku mladež i načine provođenja slobodnog vremena. U jednom od istraživanja izvršena je usporedba načina provođenja slobodnog vremena mladih 1999. i 2004. godine (Ilišin, 2007). Pokazalo se da se aktivnosti nisu puno promijenile, ali se u novije vrijeme one obavljaju nešto češće. Razloga za tu promjenu može biti nekoliko: produbili su im se interesi, imaju više vremena ili više novaca. Gledajući rang ljestvicu aktivnosti iz 2004. godine može se primjetiti da su aktivnosti većinom vezane uz zabavu i socijalizaciju (druženje s prijateljima, izlasci, zabave, gledanje televizije). Što se tiče čitanja knjiga, oko trećina mladih, po svojoj procjeni, često čita, dok jedna petina njih nikada ne čita. Iz takvih odgovora nije jasno što mladi čitaju (beletristiku, novine).

Može se primjetiti da se mladi u Europi između sebe ne razlikuju toliko u načinu provođenja slobodnog vremena. Slika svakodnevnog slobodnog vremena mladih u Hrvatskoj nije bitno različita od one koja se iskristalizirala još 1960-ih godina, u doba *booma* masovne kulture. Hijerarhija interesa je, također, gotovo identična. Sve aktivnosti su u porastu (rad, posao, prijatelji, putovanja, zabava, ljubav, sport, znanost) osim onih vezanih uz vojsku i vojne stvari. Pokazalo se da stabilnost života ukazuje kako svaka iduća generacija formira obrasce svakodnevnog ponašanja na temelju prethodnih generacija.

Novija istraživanja (Kojadin i sur., 2013) pokazala su kako su i dalje odlazak u kafiće (57%), druženje s prijateljima (80%) i slušanje glazbe (86%) jedne od najčešćih aktivnosti kojima mladi ispunjavaju svoje slobodno vrijeme. Udio kulturnih aktivnosti se smanjio: odlazak u kino (16%), odlazak u kazalište (4%), odlazak na izložbe (3%). Aktivnosti koje se vežu uz

aktivan građanski angažman dobile su vrlo male rezultate (političke aktivnosti (3%), volontiranje (10%), javne tribine (2%). Kada se gleda udio medija u slobodnom vremenu, rezultati su raznoliki. Mladi često vrijeme provode na internetu (65%), zatim gledajući televiziju (61%), igrajući igre (34%), čitajući novine (20%) te, na posljednjem mjestu, čitajući knjige (14%). Zanimljivo je kako mladi više vremena provedu spavajući ili izležavajući se (47%), nego čitajući. Najveća razlika u istraživanjima slobodnog vremena mladih i djece vidi se u kategoriji medija. Mladi puno više vremena provode pretražujući internet i dopisivajući se s prijateljima (UNICEF, 2010). U istraživanju¹ provedenom 2008. godine čak 91% ispitanika se izjašnjava kao korisnik interneta, što je već onda upućivalo na veliku raširenost uporabe interneta među djecom i mladima. Njih 81% navodi da internet koriste za komunikaciju s drugima.

¹ *Istraživanje o korištenju interneta, mobitela i drugih tehnologija*. Pribavljeno 8.9.2017, sa <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/istrazivanje-o-koristenju-interneta-mobitela-i-drugih-tehnologija/>

5. ČITALAČKE NAVIKE I INTERESI MLADIH

Nakon Facebook revolucije 2008. godine, noviji mediji sve više istiskuju druge načine socijalizacije kod mladih, poput škole i obitelji. Izvješće agencije za istraživanje gledanosti televizije AGB Nielsen Media Research za 2007. godinu pokazalo je kako Hrvati u prosjeku provedu 260 minuta ispred malih ekrana na dan (Tolić i sur., 2009). Danas pobjeđuje onaj koji potiče emocije i slike, a „rat“ se vodi između knjige i tehnologije. Pojava svakog novog medija izaziva strah kako će upravo taj medij biti onaj koji će potisnuti knjigu. Taj je strah opravdan s obzirom da se djeca na medije koji pružaju audiovizualne informacije „lijepe“ poput magneteta. Brzi ritam života u umjetnosti ostavlja mjesta samo za ono što je brzo i kratko (Težak, 2008b).

Rezultati nacionalnog istraživanja provedenog 2004. godine od strane sociologa na Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu pokazali su da trećina mladih često čita beletristiku i neobaveznu lekturu u slobodno vrijeme. Podatak se ne razlikuje od podataka dobivenih istraživanjem sociologinje V.Ilišin. No, također se pokazalo da polovina njih čita ponekad, a čak petina ne čita. U Hrvatskoj je 2003. godine Centar za tržišna istraživanja GfK proveo ispitivanje čiji su rezultati pokazali da među stanovništvom starijim od petnaest godina njih 45% uopće ne čita za rekreaciju. Prema podacima Hendl Market Placea, isto za hrvatsku populaciju, taj postotak je do 2008. godine narastao na čak 66%. Istraživanje provedeno 2013. godine na populaciji mladih, pokazalo je kako opada aktivnost čitanja (Kojadin i sur., 2013). Trećina mladih je izjavila kako uopće ne čita u slobodno vrijeme. Polovina ispitanika je izjavila kako se ponekad bave tom aktivnošću, dok je samo jedna sedmina mladih izjavila kako često čitaju u slobodno vrijeme. No, nije moguće usporediti različita istraživanja vezana uz rekreacijsko čitanje zbog nejednake metodologije u prikupljanju podataka (Čudina Obradović, 2014).

Autorica K. Čunović je 2004. godine provela istraživanje među korisnicima Knjižnice za mlade Karlovac. Rezultati su pokazali da njih 41,7% često čita knjige i časopise, ponekad čita njih 47%, čak 11% mladih ne čita nikad, a među njima je najviše ispitanika iz obrtničkih škola (47%). Provjerom posudbe pojedinih knjiga u knjižnici izdvojilo se nekoliko zanimljivih čimbenika koji utječu na navike i interese čitanja. Prvo ćemo spomeniti dob i spol. Stariji osnovnoškolci više čitaju u slobodno vrijeme u odnosu na mlade osnovnoškolce. Djevojke češće čitaju u slobodno vrijeme (30%) za razliku od dječaka (11%). Treći čimbenik je tip škole, gdje gimnazijalci imaju šire interese i čitaju više u slobodno vrijeme od učenika obrtničkih škola. Prema interesima možemo razlikovati dvije podskupine, mlađi od osamnaest

godina i stariji od osamnaest godina. Mlađi od osamnaest godina nisu punoljetni i još uvijek su pod roditeljskom zaštitom. Oni su najčešće orijentirani na lektiru i tinejdžersku literaturu koja govori o zaljubljenosti, spolnosti i odrastanju. Stariji od osamnaest godina su najčešće orijentirani na časopise određene tematike. To može biti studentska literatura te literatura vezana uz zapošljavanje i pisanje životopisa. U obje skupine rijetko se pojavljuje prisilno čitanje kao motiv već prevladava potreba za čitanjem. Najpopularnijima su se pokazale pustolovne, ljubavne i krimi priče. Najveći utjecaj na odabir knjiga kod tinejdžera imaju prijatelji i njihove preporuke.

Provedeno je istraživanje² 2013. godine na srednjoškolcima u dvije srednje škole u Bjelovaru. Pokazalo se kako djevojke više čitaju od mladića, ali i kako većina djevojaka želi poboljšati svoje čitalačke navike. Prilikom odabira žanrova, djevojke su najviše odabirale ljubavnu ili krimi tematiku, dok mladići odabiru knjige sa znanstvenofantastičnom tematikom. Zanimljiv je podatak kako je većina sudionika izjavila kako djelo koje je proglašeno lektirnim automatski smatraju nezanimljivim.

² *Koliko (ne) čitamo: ispitivanje čitalačkih navika mladih*. Pribavljeno 8.9.2017., sa <https://frikovi.wordpress.com/2014/03/11/koliko-ne-citamo/>

6. POTICANJE ČITANJA

Čitanje je vještina koja se mora učiti, nije nam urođena. Motivacija za čitanje i ljubav za knjigu ne znače isto. Za čitalačku aktivnost potreban je poseban mentalni angažman i usredotočenost. Postoji čitanje za školu i čitanje za razonodu (slobodno čitanje). Ima puno vrsta čitača, od motiviranih i vještih do nemotiviranih i neuspješnih. Dvije su vrste motiviranih čitača.

Aktivni čitači imaju unutarnju motivaciju, usmjereni su na podizanje znanja. Takvi čitači imaju osjećaj vlastite vrijednosti i kompetencije u čitalačkoj vještini.

Strastveni čitači svoj izvor motivacije imaju u uživanju u sadržaju, humoru, slikama, itd. Oni najčešće čitaju u slobodno vrijeme. Istraživanja su pokazala da su strastveni čitači najuspješniji u postizanju glatkog čitanja, zatim slijede aktivni, dok neuspješni nikada ne dođu do razine glatkog čitanja (Čudina Obradović, 2014).

Među čitačima postoje i razlike prema spolu. Dječaci, odnosno mladići, imaju znatno nižu motiviranost za čitanjem nego djevojčice, odnosno djevojke. Ta je razlika posebno izražena kada govorimo o rekreativnom čitanju, jer se čitanje za zabavu smatra tipičnim ženskim hobiem.

Mnoga istraživanja provedena su istraživajući čitalačku motivaciju, a jedan od novijih pokušaja definira osam vrsta čitalačke motivacije (Čudina Obradović, 2014., prema Watkins i Coffey, 2004). Čudina Obradović (2014) rezultate sažima u nekoliko kategorija: 1. *intrinzična čitalačka motivacija* (uživanje u humoru, slikama, znatiželja, doživljaji vlastite vrste), 2. *ekstrinzična čitalačka motivacija* (natjecanje s drugima, dobra ocjena, zadobivanje poštovanja vršnjaka), 3. *pounutrašnja čitalačka motivacija* (priznanje roditelja i učitelja), 4. *čitalačka nemotiviranost* (izbjegavanje čitalačke aktivnosti, proglašavanje teksta preteškim, a priče presloženom, itd.). Istraživanje u Sloveniji pokazalo je da intrinzična čitalačka motivacija s godinama opada i počinje prevladavati ekstrinzična (Čudina Obradović, 2014., prema Pečkaj i Pečkaj, 2006.).

6.1. Lektira

Čitanje je vrlo bitna aktivnost tijekom koje se obogaćuje vokabular, razvijaju razmišljanja i stavovi i možda usvajaju neki novi. Obrazovni je sustav prepoznao važnost čitanja i uključio razne načine poticanja čitanja kod učenika svih godišta. Jedan od tih načina svakako je lektira.

Metodika književnosti istražuje zakonitosti recepcije književnoumjetničkih sadržaja, te se istraživanje recepcije usklađuje s dobnim značajkama. „Na temelju spoznaja razvojne psihologije utvrđuje se literarni i čitateljski razvoj učenica/učenika i tipologija čitatelja/čitateljica. (...) Na predlošku psihologijskih spoznaja utvrđuju se posebnosti percepcije književnih sadržaja (književnoumjetničkih i znanstvenih), literarno mišljenje i spoznavanje, estetsko doživljavanje, literarno-estetske komunikacije, samoaktualizacije i motivacije, imaginativni i emocionalni procesi i dr.“ (Rosandić, 2005:15). Kada se sve navedno odredi, sadržaji se raspoređuju u tri razine: razrednu, predmetnu i gimnazijsku. Nadalje, u nastavnom programu, državnom dokumentu, propisuje se ustrojstvo nastavnog predmeta: sadržaj, svrha, zadaće i uvjeti njegova ostvarivanja u odgojno-obrazovnom procesu. Nastavni program za srednje škole, o kojem ćemo dalje pričati, razlikuje se prema tipu škole – gimnazija ili strukovna škola, zatim prema programskoj jezgri i dopunskom dijelu programa.

Ima nekoliko kriterija koji se uzimaju u obzir kada se biraju književnoumjetnički i književnoznanstveni sadržaji za obradu na nastavnom satu. Prvi je estetski, zbog kojega su izabrana reprezentativna antologijska djela svih vrsta. Drugi je nacionalni kriterij, koji osigurava da najveći prostor obrade na nastavnom satu zauzimaju djela iz nacionalne književnosti. Treći, recepcijski kriterij je također vrlo važan jer osigurava da odabir djela bude u skladu s doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika/učenice na pojedinim razinama, s obzirom da pojedina djela, koja su reprezentativna za određenog autora, možda nisu prikladna učenicima na toj razini. Četvrti, posljednji kriterij, je pedagoški i ukazuje na odgojnu ulogu pojedinog djela.

Djela koja su zadovoljila sve kriterije raspoređuju se većinom linijski ili sukcesivno, kronološkim redoslijedom: antička i srednjovjekovna književnost, humanizam i renesansa, barok, klasicizam, romantizam, realizam, modernizam i suvremena književnost. Nastavni program iz književnosti, osim djela koja se obrađuju na nastavi, uključuje i popis književnih djela za samostalno čitanje kod kuće - lektiru. Lektira se obrađuje na unaprijed određenim nastavnim satima, a raspoređuje istim kronološkim redoslijedom, odnosno, djela tematski prate „normalne“ nastavne sate (Rosandić, 2005). Tako će se u prvom razredu čitati djela klasične književnosti (*Ilijada*, *Odiseja*), basne i bajke. U drugom razredu među naslovima nalazimo djela koja pripadaju renesansi (*Dundo Maroje*), baroku (*Suze sina razmetnoga*), klasicizmu i prosvjetiteljstvu (*Satir iliti divji čovik*) i predromantizmu i romantizmu (*Crni mačak*, *Patnje mladog Werthera*). Treći razred obilježavaju knjige hrvatskog romantizma

(*Smrta Smail-age Čengića*), Šenoinog doba (*Prijan Lovro*), realizma (*Zločin i kazna, U registraturi*), modernizma (*Stranac*) i moderne (*Đuka Begović*), dok su to u četvrtom razredu djela ekspresionizma (*Baraka pet be*), druge moderne (*Kiklop*), i suvremene književnosti (*Kratki izlet*) (NPIP, 2006). Iz navedenih djela može se primijetiti kako je književnost za mlade zapostavljena u obrazovanju i lektiri, i kako srednjoškolska lektira samo kronološki slijedi književna razdoblja, a ne pridodaje pozornost zadovoljavanju potreba i interesa čitača u toj dobi. Crnković (1990) upozorava kako se ne smije izjednačavati književnost povezana s određenom dobi čitatelja s propisanom lektinom za te čitatelje. Adolescentska književnost nije isto što i lektira koja se čita u adolescenciji odnosno srednjoj školi. Lektira na svome području obuhvaća i djela koja ne pripadaju adolescentskoj književnosti.

Teško je odrediti broj djela ili stranica za srednjoškolski stupanj. Programi nude sveukupno oko pedeset književnih djela. Za srednjoškolski stupanj broj djela koja ulaze u okvire lektire ne bi smio biti manji od petnaest djela koja se uključuju u sam nastavni sat, organiziran dva puta mjesečno. To znači da se od prvog do trećeg razreda srednje škole lektira obrađuje na četrnaest nastavnih sati po godini. Za četvrti razred broj nastavnih sati obrade lektire se povećava na osamnaest nastavnih sati (Rosandić, 2005).

U školama se nastoje razviti oba oblika motiviranih čitača, i aktivni i strastveni. Uvođenjem lektire potiče se čitateljski odgoj učenika/učenica. Prema Rosandiću (2005), zadaće čitateljskog odgoja su: dostići/postići određenu razinu književnog obrazovanja, razviti kulturu čitanja, književni ukus, omogućiti bogatiji, sadržajniji život i izgraditi cjeloviti pogled na svijet. Čitanjem učenik razvija svoju društvenu i kulturnu komunikaciju te se, iako je pri čitanju lektire samo estetski subjekt koji izražava svoj doživljaj, razvija u aktivnog i kultiviranog čitatelja. S obzirom da bavljenje književnošću pripada posebnom tipu djelatnosti ono, isto tako, pretpostavlja posebne literarne sposobnosti. Recepcija i doživljavanje djela, razumijevanje njegovih poruka, izražavanje stavova, dojmova, sudova i ocjena u različitim oblicima izražavanja, razvoj vještine čitanja i razvoj stvaralačkog mišljenja samo su neke od literarnih sposobnosti. U modernoj nastavi se potiče razvoj tih sposobnosti jer upravo one učeniku omogućuju komunikaciju s književnim djelom.

No, poznata je činjenica kako postoji otpor prema propisanim lektirama koji se javlja u predadolescentskoj i adolescentskoj dobi kada se naglo gubi interes za čitanjem (Čudina Obradović, 2014). Utjecaj motivacije postaje kratkotrajan i neće biti presudan. Adolescentima se ne pruža sadržaj koji ih zanima i koji bi zadovoljio njihove potrebe te ih na kraju pretvorio

u aktivne ili strastvene čitače. Postoje mnoga istraživanja koja se bave tim problemom. Francuski su metodičari proveli anketno istraživanje u kojem su se ispitanici i ispitanice opredjeljivali za književno djelo na temelju naslova. Ponuđeno je četrinsto naslova bez imena i prezimena autora i opisa djela. Faktorskom analizom utvrđeno je da na izbor djela utječu dob, spol, kulturna sredina i dio grada u kojem ispitanik živi. Ispitanici u dobi od petnaest i šesnaest godina najveće su zanimanje pokazali za realistični roman. Mladići su odabirali naslove koji upućuju na junačke i tehničke pothvate te svemirska putovanja. Djevojke su se najviše zanimale za naslove s ljubavnom i intimističkom tematikom.

Nadalje, napravljeno je istraživanje kojim su se ispitala čitateljska ponašanja, zanimanje i recepcija u osnovnim i srednjim hamburškim školama. Istraživanje je pokazalo da učenici srednjih škola najveće zanimanje pokazuju za zabavnu književnost. Njihova recepcija uvjetovana je socijalnim i kulturnim okruženjem, a čitanje je popraćeno trivijalizacijom – izostankom književnoumjetničke, odnosno, estetske dimenzije. Prema Hussongu, razlozi pojave trivijalizacije sadržani su u samoj koncepciji književnog odgoja i obrazovanja koje „više razvija trivijalan način čitanja i mišljenja, pismenog i usmenog izražavanja, nego što razvija misaono, kritičko i stvaralačko čitanje i mišljenje“ (Rosandić, 2005). Trivijalizacija je rezultat okruženja, pedagoško nastavnih pristupa i procesa.

Ranije je navedeno da interes za čitanje tijekom odrastanja uglavnom opada. Najčešće se taj pad primijeti u višim razredima osnovne škole i u srednjoj školi. Smanjuje se broj učenika koji čitaju iz užitka i smanjuje se interes za čitanje zadane lektire. No, bitna je činjenica da se vrlo rado čita iz izvora koji nisu klasične knjige ili propisana lektira, nego internet, časopisi i ostali izvori. Pojavila se nova generacija čitatelja kojima je virtualni svijet postao temelj društvenog života. Oni su postali multimedijски čitatelji koji prikupljaju informacije, uglavnom s interneta. Čunović (2008) navodi kako su rezultati nekih istraživanja pokazali da mladi od 18. do 24. godine preferiraju informacije s interneta, a ne iz tiskanih medija, ali, isto tako, misle da su informacije iz tiskanih medija kvalitetnije. Najviše se zanimaju za međunarodne vijesti, pisanje u „ja“ obliku, a zanimljive su im i interaktivne stranice. Zaključak koji se navodi je da propisana literatura, školsko čitanje i posebno lektira nemaju privlačnost za učenike, jer nisu u skladu s njihovim osobnim zanimanjima i spriječavaju slobodan izbor (Čudina Obradović, 2014). Lektira je nametnuta i to je možda razlog da ju djeca ne vole. „U središtu postojećega pristupa nije učenik – ni njegovo predznanje, ni čitateljsko ni životno iskustvo, ni kognitivne sposobnosti – nego književnopovijesna kronologija koja pretpostavlja čitanje djela u dobi u kojoj jednostavno nisu primjerena“

(Novaković i Medić, 2011). Razočaravajuća je to činjenica s obzirom da se u razdoblju predadolescencije i adolescencije motiviranost treba održavati visokom, jer se u to vrijeme pronalaze novi životni interesi.

6.2. Načini poticanja čitanja

„Da bismo promijenili motivaciju i odnos adolescenata prema čitanju, moramo se vratiti unatrag, proučiti koji su njihovi zaostaci i gdje su izvori nevoljkosti prema čitanju. I u toj će fazi vjerojatno neka kombinacija početnog neuspjeha, lošeg mišljenja o sebi kao čitaču, nezainteresiranosti za sadržaj koji nije povezan sa životom i zanimanjem učenika proizvesti odbojnost i izbjegavanje knjige“ (Čudina Obradović, 2014., prema Leonhart, 1996.). Utvrđeno je šest kritičnih elemenata koji će pokazati hoće li učenici u tom razdoblju napredovati u vještini čitanja (Torgesen i sur. 2007.): točnost i brzina čitanja, širina rječnika, aktivna i fleksibilna uporaba strateškog čitanja za postizanje razumijevanja, prethodno znanje i prepoznavanje sadržaja o kojemu se čita, mišljenje višeg reda i motivacija usmjerena na razumijevanje teksta. Točnost i brzina, širina rječnika i aktivna uporaba strateškog čitanja za postizanje razumijevanja su elementi koji se, između ostalog, razvijaju samom čitalačkom aktivnosti. No, adolescenti koji imaju problema s jednim ili više navedenih elemenata imat će i manju motivaciju. Manja motivacija rezultira smanjenom čitalačkom aktivnosti. Jedan od savjeta kako potaknuti razvoj čitalačke motivacije u adolescenciji je samostalna obrada pojedinih tema te vođenje rasprave o tim temama. Važan je i pojam aktualizacije književnog djela. Književno djelo, ili problem koji se pojavljuje u njemu, treba se osuvremeniti i dovesti u vezu sa sadašnjim vremenom kako bi tekst adolescentima bio razumljiviji i potaknuo ih na razmišljanje. Treba se imati na umu kako aktualnost proizlazi iz njegova korespondiranja s čitateljevim svijetom, a ne iz njegove teme (Peti Stantić i Stantić, 2009).

Razdoblje adolescencije, a s tim jednim dijelom i mladosti, između ostalih, obilježavaju dvije važne značajke: pojavljivanje mišljenja višeg reda i socijalna osjetljivost na vršnjačka uvjerenja. U skladu s tim M. Čudina Obradović (2014) navodi metode koje se preporučuju u nastavi. To je buđenje interesa najavom ili zajedničkim čitanjem, poticanje samostalnog čitanja i pisanja u traženju i izlaganju podataka, suradničko čitanje, poticanje imitacije u čitanju sukladno prijedlozima učenika. Od pomoći može biti i pravljenje liste prvih pet knjiga od dosad pročitanih, ili slaganje razrednog prijedloga najboljih knjiga. Glavni cilj bi trebao biti potaknuti intrinzičnu motivaciju zbog zanimanja, užitka i razvoja apstraktnog i pojmovnog mišljenja, te ekstrinzičnu motivaciju zbog mišljenja i imitacije vršnjaka.

U školskom sustavu Slovenije pokazalo se kako je uvođenje komunikacijske nastave imalo pozitivan utjecaj na kvalitetu nastave. Izbor djela je predložen i nije strikno određeno što se čita. Ide se po principu „manje je više“, djela se obrađuju dubinski, a ne šablonski. Učenici ulaze u dijalog s tekstom. Učiteljeva uloga u komunikacijskoj nastavi je smanjena. Učitelj usmjerava, potiče razgovore, sudjeluje i daje primjer djeci svojim ponašanjem i zainteresiranošću (Saksida, 2011).

7. METODOLOGIJA

7.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati jesu li studenti prve godine Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku doživjeli pročitane adolescentsku literaturu kao poticaj za daljnje čitanje i može li se time potaknuti njihova intrinzična motivacija.

7.2. Zadaci istraživanja

1. Ispitati navike čitanja.
2. Utvrditi što sudionici doživljavaju kao poticaj čitanju.
3. Utvrditi subjektivni doživljaj djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade.

7.3. Hipoteze

Na temelju zadataka istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

- 1) Sudionici koji su završili gimnazijski program više vole čitati od ispitanika koji su završili ekonomske ili strukovne škole.
- 2) Na čitanje najčešće potiču prijatelji.
- 3) Sudionici koji su čitali lektiru u srednjoj školi ne smatraju je poticajnom na daljnje čitanje.
- 4) Sudionici doživljavaju pročitane adolescentsku literaturu kao poticaj za daljnje čitanje.

7.4. Uzorak

U istraživanju su sudjelovali studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, s prve godine integriranog Učiteljskog studija i prve godine prediplomskog studija Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Uzorak nije slučajno odabran. Studenti prve godine su odabrani jer su tek završili srednju školu i još uvijek se nalaze u dobi kada se čita adolescentska literatura. Zanima nas je koliko im je ta vrsta literature nuđena u srednjoj školi i imaju li oni motivaciju čitati je. U prvoj anketi, provedenoj prije čitanja literature, sudjelovalo je 95 studenata. Gimnaziju je završio 61 student, a 34 studenta su završila ekonomsku ili strukovnu srednju školu. Raspon godina života studenata u prvoj anketi poprilično je velik, od 18. do 36. godine. Prosječna dob studentata je 19, 67 godina. U drugoj anketi, provedenoj poslije čitanja, sudjelovalo je 104 studenta, dva anketna listića su nedovršena. Raspon godina starosti u drugoj anketi je od 19. do 29. godine, a prosječna dob studenata je 19,61 godina.

7.5. Instrumenti

Provedene su dvije ankete. Prvom su se anketom ispitale čitalačke navike prije nego su sudionici u sklopu kolegija pročitali djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade. Drugom anketom ispitani su njihovi subjektivni doživljaji pročitanih knjiga.

Anketa 1 (Živković Zebec, Brlošić, 2015) – Anketom se ispituju određene čitalačke navike. Sastoji se od dva uvodna pitanja o dobi sudionika i prethodno završenoj školi i sedam pitanja kojima se ispituju određene čitalačke navike, odnosno vlastite procjene o učinkovitosti različitih poticaja na čitanje. Dana su dva pitanja višestrukog izbora, dok su ostale čestice binarne. Kroz cijelu anketu se koriste samoprocjene sudionika. Pitanja u anketi posložena su sistemom lijevka, od općih pitanja o sudionicima, općih pitanja o čitalačkim navikama, prema specifičnim karakteristikama navika čitanja. Vrijeme rješavanja ankete nije ograničeno. Anketa je konstruirana za potrebe istraživanja ovog diplomskog rada.

Anketa 2 (Živković Zebec, Brlošić, 2016) – Anketom se ispituje kako su sudionici doživjeli pročitana djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade. Sastoji se od uvodnog pitanja o dobi sudionika, četiri pitanja koja ispituju na koji su način doživjeli djela koja su pročitali i dva pitanja o vlastitoj procjeni učinkovitosti različitih poticaja na čitanje. Dana su dva pitanja otvorenog tipa, ostale čestice su binarne. Kroz cijelu anketu se koriste samoprocjene sudionika. Pitanja su posložena tematski, od izražavanja doživljaja o pročitanim djelima prema samoprocjeni utjecaja djela koja pripadaju različitim korpusima književnosti na navike čitanja. Vrijeme rješavanja ankete nije ograničeno. Anketa je konstruirana za potrebe istraživanja ovog diplomskog rada.

7.6. Postupak prikupljanja

Provedene su dvije ankete, Anketa 1 u listopadu 2015. godine i Anketa 2 u lipnju 2016. godine. Obje su ankete provedene u sklopu kolegija *Dječja književnost* za Učiteljski studij, odnosno *Dječja književnost s medijskom kulturom* za studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Postupak pri anketiranju bio je jednak oba puta. Ispitivanje je rađeno grupno i svi ispitanici su rješavali anketu u isto vrijeme. Prije podjele anketnih listića sudionicima je pročitana uputa koja govori o cilju istraživanja. Naglašava se važnost odgovaranja na svako postavljeno pitanje i iskrenost prilikom davanja odgovora. U uputi se navodi da je istraživanje anonimno i dobrovoljno. Studenti koji nisu htjeli sudjelovati u istraživanju mogli su to

vrijeme upotpuniti po vlastitom izboru, bez ometanja drugih. Vrijeme za rješavanje ankete nije bilo ograničeno. Istraživač je pokupio anketne listiće kada je ispitanik završio. Popunjavanje anketnih listića je trajalo oko 10 minuta.

8. REZULTATI I RASPRAVA

8.1. Rezultati

Svi rezultati prikupljeni u istraživanju obrađeni su osobnim računalom pomoću programa Rstudio verzija 1.0.143.

8.1.1 Čitalačke navike

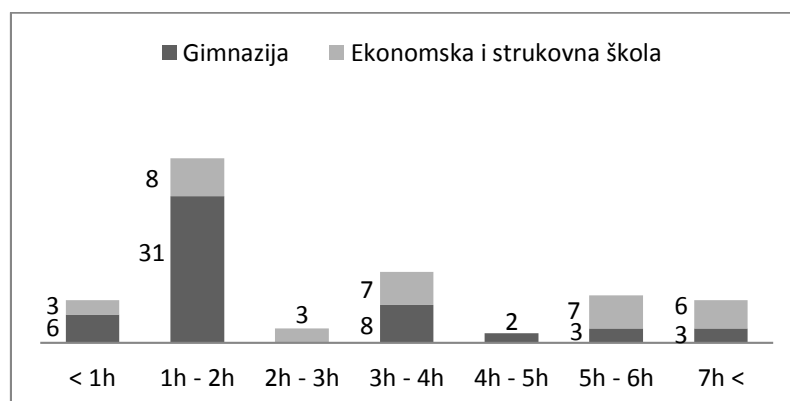
Ispitano je postoji li razlika između završene srednje škole i ljubavi prema čitanju. Voljenje čitanja mjerilo se dihotomnom varijablom. S dobivenim frekvencijama napravljen je hi-kvadrat test. Rezultati su vidljivi u tablici 1.

Tablica 1. Razlike između voljenja čitanja i tipa završene srednje škole.

	vole	ne vole	χ^2	p
G	31	30	13,483	<.01
E+S	32	2		

Legenda: G – sudionici koji su završili gimnaziju; E+S – sudionici koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu; vole - sudionici koji su odgovorili pozitivno; ne vole – sudionici koji su odgovorili negativno; χ^2 – vrijednost hi-kvadrata; p – vjerojatnost

Iz Tablice 1. vidljivo je kako je dobivena vrijednost p manja od .01 te na razini značajnosti .01 možemo tvrditi kako postoji odnos između završene škole i voljenja čitanja. Sudionici koji su završili gimnaziju su dali skoro jednaki broj odgovora u obje opcije. Skoro polovina sudionika (49%) je odgovorila da ne voli čitati, dok je nešto više od polovine (51%) odgovorilo da voli čitati. U odgovorima sudionika iz ekonomskih i strukovnih škola razlika je veća. Samo je 6% sudionika odgovorilo negativno na postavljeno pitanje - volite li čitati-, a 94% sudionika odgovorilo je pozitivno.

Slika 1. Broj sati koje sudionici provedu čitajući tijekom tjedna.

Sudionici su zamoljeni da procijene koliko sati tjedno provedu čitajući, pri tome je naglašeno da se to odnosi na knjige, novine, članke, a ne na učenje. Iz Slike 1. vidi se da je najviše sudionika iz gimnazije koji tjedno provedu od jednog do dva sata čitajući, točnije njih 31, dok 2 sudionika čitaju od četiri do pet sati tjedno. Sudionici koji su završili ekonomsku i strukovnu školu su, kao najčešći odgovor, napisali da čitaju od jedan do dva sata tjedno. Idući odgovor je od tri do četiri sata, slijedi ga odgovor od pet do šest sati. Isključeno je 8 sudionika koji su davali nebrojčane odgovore.

Ako se želi izračunati prosječan broj sati koje sudionici provedu čitajući tjedno, uzima se prosječna vrijednost svake varijable, osim posljednje jer je više od sedam sati (0,5, 1,5, 2,5, 3,5, 4,5, 5,5, 7). Kada bih se pokušao izračunati prosječan broj sati koje sudionici sa završenom gimnazijom provedu čitajući tjedno, dobilo bih se 2,3 sata. Kada bih se na isti način izračunao prosječan broj sati koje sudionici sa završenom ekonomskom ili strukovnom školom provedu čitajući tjedno dobilo bih se 3,7 sati.

Tablica 2. Najčešće aktivnosti sudionika u slobodno vrijeme.

	1. mjesto	2. mjesto	3. mjesto	4. mjesto	5. mjesto
G	I (29)	D (24)	H (18)	U (17)	K (28)
E+S	D (13)	I (13)	K/U (13)	-	H (20)
UK	I (39)	D (34)	U (29)	K (28)	H (39)

Legenda: I – internet; D – društvo; K – knjiga; H – hobi; U – učenje; G – sudionici koji su završili gimnaziju, E+S – sudionici koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu; UK – ukupan zbroj svih odgovora

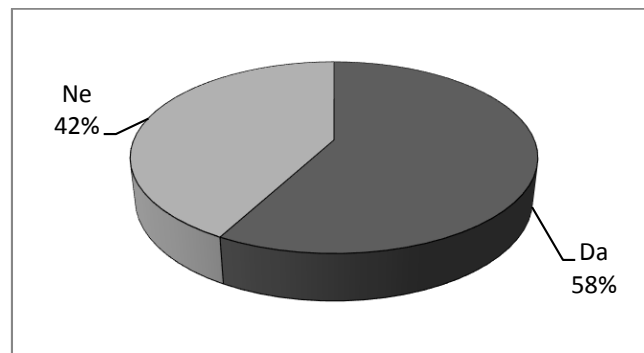
Tablica 2. prikazuje kako su sudionici rangirali aktivnosti u slobodno vrijeme, od prvog do petog mjesta (prvo mjesto – najčešće, peto mjesto – najrjeđe). Može se vidjeti kako sudionici najviše vremena provode koristeći se internetom (39 odgovora). Zatim slijedi: provođenje vremena s društvom, učenje, čitanje knjiga. Na zadnjem je mjestu bavljenje hobijem.

Ako se pogledaju frekvencije odgovora na prvom mjestu, internet je i dalje dominantan (39 odgovora), dok učenje i čitanje knjiga imaju jednak broj prvih mjesta (6 odgovora).

Gledajući samo aktivnost čitanja, iz broja odgovora može se vidjeti popularnost čitanja kao aktivnosti u slobodno vrijeme. Najviše sudionika (35 odgovora) stavilo je čitanje na posljednje mjesto. Na prvo mjesto čitanje je stavilo samo 6 sudionika. Iako se čitanje knjiga smjestilo na četvrtom mjestu u sveukupnom poretku, najveći broj sudionika je tu aktivnost i dalje stavilo na peto mjesto (33 odgovora). Zanimljivo je kako su sudionici sa završenom gimnazijom čitanje knjiga čvrsto postavili na peto mjesto, dok su sudionici sa završenom

ekonomskom ili strukovnom školom istu aktivnost postavili na jedno odnosno dva mjesta više.

Sudionici su odgovarali na pitanje *Jeste li čitali lektiru u srednjoj školi?* Većina sudionika je čitala lektiru u srednjoj školi. Potvrdan odgovor na to pitanje dala su 74 sudionika (78%). Negativan odgovor zaokružilo je 21 sudionik (22%).

Slika 2. Čitanje naslova izvan zadane lektire. (N=95)

Slika 2. prikazuje jesu li sudionici čitali naslove izvan zadane lektire. Na pitanje čitaju li naslove izvan zadane lektire 55 sudionika (58%) odgovorilo je da čitaju. Da ne čitaju naslove izvan zadane lektire odgovorilo je 40 sudionika (42%).

Sudionici koji su čitali naslove izvan zadane lektire izrazili su svoju preferenciju žanrova. Malo više od dvije petine sudionika (44%) odgovorilo je da najviše vole knjige s ljubavnom tematikom ili popularnu chick-lit literaturu. Na drugom mjestu se nalaze krimići i knjige koje svojom temom ulaze u misteriju. Njih je odabralo dvije petine sudionika (40%) Na posljednjem mjestu je SF literatura koju preferira manje od jedne petine sudionika (16%).

Također, bilo je postavljeno pitanje jesu li im naslovi koje su čitali izvan lektirnih naslova bili ponuđeni u srednjoj školi, na što je 95% sudionika odgovorilo kako im nisu bili nuđeni u srednjoj školi.

8.1.2. Poticanje čitanja

Tablica 3. Čimbenici koji potiču na čitanje.

	G	E, S	UK
Škola	20 (36%)	8 (24%)	28 (29%)
Prijatelji	34 (56%)	23 (68%)	57 (60%)
Mediji	35 (57%)	26 (76%)	61 (64%)
Ekranizacija	22 (36%)	12 (35%)	34 (36%)
Drugo	5 (8%)	3 (9%)	8 (8%)

Legenda: G – sudionici koji su završili gimnaziju (N=61); E, S – sudionici koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu (N=34); UK – ukupan broj odgovora (N=95)

Željelo se saznati koji čimbenici potiču sudionike na čitanje. Tablica 3. prikazuje čimbenike koje su sudionici mogli izabrati. Pitanje je višestrukog izbora, odnosno, mogli su zaokružiti više ponuđenih odgovora. Razlika između prvog i drugog odabira je vrlo mala. Čimbenik koji najviše potiče većinu sudionika na čitanje su mediji (64%). Drugi čimbenik su prijatelji (60%). Zatim slijede ekranizacije (36%) na trećem mjestu, te se na četvrtom mjestu našla škola koju je samo 29% sudionika navelo kao čimbenika koji ih potiče na čitanje. Na posljednjem mjestu našli su se neki drugi čimbenici (8%).

Tablica 4. Hi-kvadrat test za doživljavanje lektire kao poticaj na ispitanicima koji su čitali lektiru u srednjoj školi.

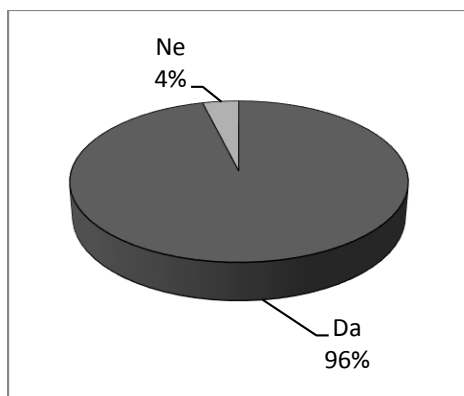
	poticaj	nije poticaj	χ^2	p
N (74)	25	49	3,615	.06

Legenda: N – broj sudionika koji su čitali lektiru u srednjoj školi; poticaj – broj sudionika koji srednjoškolsku lektiru smatraju poticajnom; nije poticaj – broj sudionika koji srednjoškolsku lektiru ne smatraju poticajnom; χ^2 – vrijednost hi-kvadrata; p – vjerojatnost

Kako bi se vidjelo je li srednjoškolska lektira poticaj na daljnje čitanje, napravljen je hi-kvadrat test. Iz Tablice 4. se vidi jesu li sudionici koji su čitali lektiru u srednjoj školi za istu iskazali da su ju doživjeli kao poticaj za daljnje čitanje. Dobivena p vrijednost je veća od .05 te ne možemo tvrditi da su te dvije varijable povezane. Malo više od jedne trećine sudionika (34%) misli da je srednjoškolska lektira bila poticajna. S druge strane, skoro dvije trećine (66%), misli da srednjoškolska lektira nije bila pozitivan poticaj na njihove čitalačke navike.

8.1.3. Doživljaj djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade

Drugom anketom željelo se ispitati kako su sudionici doživjeli djela pročitana u sklopu kolegija na fakultetu.

Slika 3. Svidanje djela pročitanih u sklopu kolegija. (N=102)

Kako se vidi sa Slike 3., skoro svim sudionicima su se svidjela djela pročitana u sklopu kolegija. Samo su se 4 sudionika (4%) izjasnila da im se nisu svidjela pročitana djela, dok se 98 sudionika (96%) izjasnilo da su im se pročitana djela svidjela. Većina sudionika (94%) misli da se djela pročitana u sklopu kolegija trebaju nuditi u srednjoj školi. Isto mišljenje ne dijeli šest sudionika (6%). Kao najčešće navedeni razlog zbog kojeg sudionici misle kako se djela pročitana u sklopu kolegija trebaju nuditi u srednjoj školi je postojanje tabu tema (25%). Odgovori koje je naveo skoro jednaki broj sudionika su: knjige u srednjoj školi su dosadne (15%), djela koja čitana u sklopu kolegija su poučna i zanimljiva (14%) i pročitana djela mogu potaknuti raspravu (13%).

Sudionici su navodili djelo koje im se najviše svidjelo od svih pročitanih djela u sklopu kolegija. *Zaboravljeni sin* bilo je najpopularnije djelo i na Učiteljskom i na Predškolskom studiju, a odabrala ga je gotovo polovina sudionika (49%). Nakon toga slijedi djelo *Zeleni pas* (30%). Skoro podjednak broj odgovora dobila su djela *Tko vjeruje u rode još* (7%) i *Ljubičasti planet* (5%). Devet sudionika odabralo je neka druga djela kao ona koja su im se najviše svidjela.

Tablica 5. Adolescentska literatura kao poticaj.

	poticaj	nije poticaj	χ^2	p
N (102)	64	38	6,62	< .05

Legenda: N – ukupan broj sudionika; poticaj – sudionici koji su adolescentsku lektiru doživjeli kao poticaj; nije poticaj – sudionici koji adolescentsku literaturu nisu doživjeli kao poticaj; χ^2 – vrijednost hi-kvadrata; p – vjerojatnost

Kako bi se ispitalo jesu li pročitana djela doživljena kao poticaj napravljen je hi- kvadrat test na jednom uzorku. Provjerava se hoće li dobivene frekvencije odstupati od frekvencija koje bi se dobile slučajnim odgovorima. Postavljena je nulta hipoteza koja tvrdi kako nema razlike između dobivenih i slučajnih odgovora. Dobiveni rezultat hi-kvadrat testa značajan je na razini manjoj od .05 te se nulta hipoteza odbacuje, stoga možemo tvrditi da su odgovori sudionika pod utjecajem doživljaja pročitanih djela. Pri tome 63% sudionika tvrdi da su ih djela potaknula na daljnje istraživanje i čitanje, dok preostalih 37% tvrdi kako djela nisu bila poticajna za njihovo daljnje istraživanje i čitanje.

Na pitanje *Misle li bi li njihove čitalačke navike bile drugačije da su im u srednjoj školi nuđeni naslovi koji pripadaju korpusu književnosti za mlade?* čak 86% sudionika smatra da bi njihove čitalačke navike bile drugačije. Njih 14% misli kako bi ostale iste, odnosno, ne bi bile drugačije.

8.2. Rasprava

Ovo istraživanje fokusiralo se na četiri glavne hipoteze. Prva tvrdnja bila je da sudionici koji su završili gimnaziju više vole čitati od ispitanika koji su završili ekonomske ili stručne škole. Drugom tvrdnjom se očekuje da na čitanje najčešće potiču prijatelji. Trećom tvrdnjom se od sudionika koji su čitali lektiru u srednjoj školi očekuje da ju ne smatraju poticajnom na daljnje čitanje, ali isto tako četvrtom tvrdnjom očekuje se da sudionici doživljavaju ponuđenu/pročitano adolescentsku literaturu kao poticaj za daljnje čitanje.

8.2.1. Čitalačke navike

Rzultat dobiven hi-kvadrat testom pokazuje kako postoji razlika između tipa završene srednje škole i voljenja čitanja, no u ovom se istraživanju pokazalo kako sudionici koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu više vole čitanje od sudionika koji su završili gimnazije. Time se odbacuje prva hipoteza kojom su se trebali potvrditi rezultati dobiveni u istraživanju autorice Čunović 2007. godine. Osim što više vole čitati, pokazalo se kako sudionici sa

završenom ekonomskom ili strukovnom školom više vremena provode čitajući. Ne može se tvrditi kako su ti rezultati značajno povezani. U oba slučaja sudionici su vršili samoprocjenu. Postoji više faktora koji su mogli utjecati na rezultat. Od sudionika koji su završili gimnazijski program očekuje se da će upisati fakultet, jer nakon gimnazije nemaju završen obrt niti kvalifikaciju za određeni posao. U gimnazijama se daje široko znanje na svim područjima, kako bi učenici nakon završetka mogli upisati željeni fakultet, a u strukovnim školama se dodatno uče i vještine kako bi mogli konkurirati na tržištu rada. Samim time, gimnazije imaju opširniji program iz predmeta Hrvatski jezik. Uz Hrvatski jezik se, između ostalog i zbog lektire, veže pojam čitanja. Može se pretpostaviti kako postoji barem jedan učenik koji pohađa gimnaziju i ne voli predmet Hrvatski jezik. Ako bi se osobu zasipalo s velikom količinom informacija koje mora zapamtiti, a koje ju u isto vrijeme ne zanimaju, može se pretpostaviti kako rezultat neće biti potpuni obrat situacije u kojem će osoba zavoljeti taj predmet i sve vezano uz njega. S druge strane, motiviranost može imati utjecaj na voljenje ili ne voljenje čitanja. Sudionici ovog istraživanja koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu su planirali upisati fakultet. Veća načitanost može biti način dokazivanja pred drugima. Nadalje, ljubav prema knjizi se, primarno, ne razvija u kasnijoj adolescentskoj fazi života. Razvoj „odnosa“ s knjigom počinje još u predškolskoj dobi gdje roditelji imaju veliku ulogu. Osim svih motoričkih vještina koje dijete treba savladati kako bi normalno funkcioniralo u socijalnom okruženju, treba se razvijati i njegov um. To se potiče raznim „misaonim“ zadacima, puzzlama, razgovorom, ali i čitanjem. Osim čitanja prije spavanja i dijaloškog čitanja, pokazalo se kako djeca čiji roditelji imaju viši nivo obrazovanja imaju pozitivniji stav prema čitanju (Čudina Obradović, 2014). Rezultati PIRLS istraživanja su kao jedan od važnijih zaključaka pokazali kako su najvažniji izvor čitalačke vještine roditelji. Nažalost, u ovom se istraživanju nije testirala obiteljska pozadina svakog sudionika pa se ne može sa sigurnošću tvrditi kako je to imalo utjecaj na njihovu ljubav prema čitanju.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem u većoj mjeri ne odskaču od rezultata dobivenih u ranijim istraživanjima slobodnog vremena mladih. Sadržaji koje mladi koriste u slobodno vrijeme su vrlo značajni jer su ključni za razvoj identiteta i ličnosti (Ilišin, 2007). Očekivano je da su društvo i internet pri vrhu liste. Tehnologija se i dalje razvija velikom brzinom te smo postali na neki način ovisni o njoj, bilo da se radi o pronalaženju informacija, čitanju novina ili korištenja društvenih mreža. Također, društvo ima veliki utjecaj i važnost u životima mladih kao što je već spomenuto ranije. Ali iznenađujuće je da su sudionici sa završenom gimnazijom čitanje čvrsto postavili na posljednje mjesto, dok su sudionici koji za završili ekonomsku ili strukovnu školu čitanje postavili na jedno ili dva mjesta više. Pri tome se

potvrđuje kako aktivnosti koje su intelektualno zahtjevnije čine manji dio dokolice mladih (Ilišin i sur., 2013). Studenti znaju važnost čitanja, ali se prepuštaju hedonističkom načinu života koji im je privlačniji (Zalar, 2009). Također, u više slučajeva, jednak je broj odgovora vezan uz čitanje i učenje kao aktivnosti u slobodno vrijeme. Objašnjenje može biti kako učenici za vrijeme srednje škole, vjerojatno, svo čitanje izvan zgrade škole vežu uz učenje. Ovisno o fakultetu i količini slobodnog vremena situacija je otprilike ista i kod studenata, većina čitanja veže se uz učenje. Ne može se odbaciti mogućnost da je to povezano sa stavljanjem čitanja u slobodno vrijeme na posljednje mjesto.

Usporedbom rezultata dobivenih ovim istraživanjem i prethodno navedenih rezultata istraživanja čitanja u slobodno vrijeme vidljivi su slični rezultati. Sudionici su čitanje najčešće stavljali na peto mjesto. Iz njihovog rangiranja se može uočiti kako čitanju ne pridaju veliku važnost, što se može povezati s rezultatima dobivenim 2003. (GfK) i 2008. (Hendal Market Place).

U školama, pa tako i u srednjoj školi, jedan od načina poticanja učenika na čitanje je lektira. S obzirom da se ona ocjenjuje, lektira bi se trebala pročitati, što potvrđuju i dobiveni rezultati, jer četiri petine sudionika tvrdi da je čitalo lektiru. Preostala jedna petina tvrdi kako lektiru nije čitala što, isto tako, nije nemoguće. Ovisno o školi i profesoru te raznim priručnicima za lektiru, koji su danas dostupni svima, ne može se tvrditi kako ta petina sudionika nije iskreno odgovarala na postavljena pitanja. Također, veliki broj učenika koristi se internetom prilikom pripreme za sat lektire (Novaković i Medić, 2012). Ne zna se točno znači li to da sudionici nisu pročitali niti jednu lektiru, nekoliko njih ili samo najznačajnije (tzv. knjige opće kulture), te su stoga zaokružili „ne“.

8.2.2. Poticanje čitanja

Pri ispitivanju učinka srednjoškolske lektire kao poticaja dobiven je rezultat s kojim se ne može povrditi treća hipoteza. No, rezultat značajnosti je mali i kada bih se povećao uzorak možda bi se dobila značajna razlika. Ne može se tvrditi da školska lektira nema utjecaja na poticanje čitanja, unatoč tome što je skoro duplo više sudionika procijenilo kako lektira u srednjoj školi nije pozitivno utjecala na njihove čitalačke navike. Velika razlika koja je prevagnula na stranu koja na lektiru gleda negativno bila je očekivana. Unutar obrazovnog sustava se inzistira na književnopovijesnoj i književnoteorijskoj analizi. Rezultat toga je udaljavanje od čitanja (Peti Stantić i Stantić, 2009). Još u srednjoj školi javlja se odbojnost prema djelima iz hrvatske književnosti i preferencija djela svjetske književnosti (Novaković i Medić, 2011). Sudionici koji su izjavili da su čitali naslove izvan zadanih lektira skoro su

jednoglasno rekli da im se u srednjoj školi nisu nudili naslovi koji su ih zanimali ili koje su čitali u slobodno vrijeme. Preferencije žanrova su bile očekivane i u skladu su s prethodnim istraživanjima (Čunović, 2004.; Težak i Gabelica 2009.). Tematika koja je popularna među djevojkama i mladićima nije se puno promijenila od 1980-ih godina i uvođenja novih tema (Hameršak i Zima, 2015). Mladima su i dalje najzanimljiviji ljubavni romani/chick-lit, krimi priče i misterije te znanstvena fantastika. Ljubavni romani u sebi sadrže teme poput odrastanja i sazrijevanja, tabu teme poput seksualnosti i razvoja ljubavnih odnosa. Takvoj tematici najčešće se priklanjaju djevojke. Krimi i romani koji u sebi sadrže dozu misterije zaokupljaju pozornost čitatelja, a znanstveno fantastični romani u kojima se spominju izmišljena tehnološka otkrića, životinje ili svjetovi u posljednjih su nekoliko godina doživjeli veliki uspjeh. Teme koje privlače populaciju mladih (pa tako i sudionika) i koje su ovdje navedene mogu se pronaći i među sadašnjim lektirnim naslovima, ali način pisanja nekada i sada nisu isti (arhaičnost izraza). Pojavila se nova generacija čitatelja kojima trebaju osuvremenjena djela.

Ako su željeli, sudionici su mogli navesti najdraži naslov koji prezentira njihov ukus ili pisca čije knjige vole čitati. Neki od navedenih naslova su *Bilježnica*, *Za sve su krive zvijezde*, *Ponos i predrasude*, *Bogate nasljednice*, *Harry Potter*, *Sumrak saga*, *Gospodar prstenova*, *Veliki Gatsby* i *Mi djeca s kolodvora ZOO*. Od autora su izdvojeni John Green, R.L. Stine, Rick Riordan, C. Bukovski i F. M. Dostojevski. Očito je da su navedeni naslovi i autori popularni i imaju „ono nešto“ što može zainteresirati čitatelja, jer su slični rezultati dobiveni u prijašnjim istraživanjima (Težak i Gabelica, 2009; Novaković i Medić, 2011). Majdak (2001) to naziva *selekcijom vremena*. Protekom vremena su se iskristalizirala djela koja su prihvaćena od mase, bez obzira što su neka druga djela dobila nagrade, priznanja i slično. Navedeni naslovi i rezultati preferiranih žanrova opravdavaju jedno drugo. Ti naslovi, ali niti njima slični, nisu uklopljeni u školsku lektiru. No, s druge strane, za neke od navedenih naslova i njima slične ne može se reći kako imaju veliku važnost za formalno obrazovanje. Pri tome se ne želi niti jednom autoru osporiti njegov trud i rad. Razumljivo je da su djela koja su među lektirnim naslovima već stekla određeni status. Ona prezentiraju ili autora ili razdoblje u kojem su nastala. No, postavlja se pitanje treba li se započeti rasprava da se u već postojeće lektirne naslove u srednjoj školi dodaju i oni koji imaju određenu važnost poput *1984.*, *Goniča zmajeva*, *Alkemičara*, *Kvake 22*, ali, isto tako, i djela koja se sada čitaju u osnovnoj školi, a u srednjoj školi bi vrlo vjerojatno izazvala drugačije osjećaje (npr. *Mali princ*). Ako mladima čitanje ne postane dio životnog stila ili ga ne dožive kao užitak, upitne su čitalačke navike u kasnijim godinama.

Prilikom analize podataka o čimbenicima koji potiču na čitanje, dobivenim rezultatom se odbacuje druga hipoteza. Kao glavni čimbenik koji potiče na čitanje nije dobiven odgovor „prijatelji“, nego je naveden odgovor „mediji“. Iako u razdoblju kasne adolescencije (u kojem se nalazi većina sudionika) jednu od glavnih uloga igraju vršnjaci i njihovo mišljenje, moguće je da su mediji, pogotovo novi mediji, postali toliko jaki i utjecajni na živote mladih da su se prioriteta promijenili. Veliku ulogu u diktiranju toga što je popularno, a što ne, imaju sadržaji masovne kulture. Iako neka djela mogu postati klasici (Ilišin, 2007.), velike količine sadržaja popraćene su trivijalizacijom. Time se riskira padanje kriterija koji vladaju u populaciji. S druge strane možemo to gledati i kao slijeđenje trendova kako bi bili prihvaćeni u društvu jer im treba odobravanje bliskih prijatelja. Ta teorija podupire važnost vršnjaka u životu mladih. Zbog visoke ovisnosti o mišljenju vršnjaka i želje za uklapanjem, mladi slijepo slijede medije ili biraju one trendove koji su popularni u njihovoj grupi. No, čini se da se tako može ići u krug. Škola kao faktor koji potiče na čitanje je stavljena na posljednje mjesto. Poveže li se to s rangom učenja (treće ili četvrto mjesto) može se primjetiti kako mladima škola nije na visokom mjestu prioriteta. To može biti posljedica razvojnog perioda života u kojem su adolescenti, kao i glavnog razvojnog zadatka i već spomenutog utjecaja vršnjaka, ali i posljedica okolnosti u kojima se mladi nalaze, a koje su ih potaknule da više ne pridaju visoku važnost školskom obrazovanju (Baranović, 2002).

8.2.3. Doživljaj djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade

Istraživanjem se pokazalo kako su reakcije na pročitana djela većinom pozitivne. U sklopu kolegija pročitala su se dva djela koja pripadaju adolescentskoj književnosti: *Zeleni pas* i *Zaboravljeni sin*. Sudionici su navodili i djela dječje književnosti kao svoje najdraže knjige iz čega je vidljivo kako ni oni do kraja nisu razlikovali adolescentsku i dječju književnost. Kao razlog zašto bi se ta djela trebala nuditi u srednjoj školi najčešće se navodi prisutnost tabu tema. U djelu *Zeleni pas* pronalazimo problem droge. Djelo *Zaboravljeni sin* potaknut će čitatelja na razmišljanje o vlastitim stavovima o osobama s teškoćama. Sva tri djela su se okarakterizirala kao suvremena djela s tematikom bliskom mladima. Sudionici smatraju kako su teme poučne, kakomogu potaknuti kvalitetnu raspravu, mijenjati stavove i razmišljanja te potiču empatiju. Iako nekoliko sudionika smatra kako su djela namijenjena starijim osnovnoškolcima, teme o kojima pričaju mogu se ponuditi i u prvim razredima srednje škole, s čime se složila i većina sudionika. Preostali manji broj sudionika koji se nije složio, kao razlog je naveo kako bi se u srednjoj školi trebala čitati složenija djela ili da se takva djela uvedu kao dodatna literatura. No, očito je da je lektira ona vrsta obaveze koja će odbiti

učenike od čitanja. Svakako se očekuje da osoba koja je završila srednju školu mora poznavati određene domaće i svjetske klasike, no u početku bi se trebala nuditi velika količina djela za čitanje koja bi zadovoljila njihove interese te se postupno uvoditi djela koja su propisana popisom lektire (Čudina Obradović, 2014).

Istraživanjem se pokazalo kako sudionici misle da bi njihove čitalačke navike bile drugačije da su im u srednjoj školi bili nuđeni naslovi korpusa književnosti za mlade. Ne može se točno tvrditi znači li to da bi po njihovoj procjeni navike čitanja bile bolje ili lošije. Pročitana djela su doživljena kao poticaj na daljnje čitanje što je potvrđeno hi-kvadrat testom i time se prihvaća četvrta hipoteza. Djela su pozitivno prihvaćena jer se lako čitaju. Možda se baš trebaju nuditi djela koja su aktualna i čitka kako bih se kod mladih čitatelja stvorila navika čitanja zbog koje će s vremenom i sami posegnuti za vrijednijim djelima (Težak, 2008). U srednjoj školi se može naići na mnoge poteškoće u recepciji zbog nemogućnosti razumijevanja načina pisanja, poruka koje nam djelo prenosi i arhaičnih izraza. Sadašnji popis lektira proizlazi iz subjektivnih stajališta stručnjaka i najviše se pozornosti pridaje zadovoljavanju četiri kriterija (estetskog, nacionalnog, recepcijskog, pedagoškog) prilikom odabira književnomjetničkih djela za obradu na nastavnom satu. Takav popis je, na neki način, ograničavanje njihove čitateljske slobode. Odabrane knjige su u suprotnosti s njihovim interesima te su odraz odrasle selekcije književnosti za mlade (Saksida, 2011).

Nedostatci i prijedlozi za buduće istraživanje

Jedan od glavnih nedostataka ovog istraživanja bila je potpuna anonimnost. U ovom longitudinalnom istraživanju na istim grupama sudionika pokušao se odrediti utjecaj određenih faktora. Kako su oba istraživanja bila potpuno anonimna, nisu se mogli povezati sudionici iz prvog i drugog istraživanja. Obje ankete nisu bile povezane s pitanjima o dobi i školi (ta pitanja su postavljena samo u prvoj anketi). Postojanje šifre uvelike bi riješilo ovaj problem.

Nadalje, u istraživanju se nisu mogle ispitati razlike između muških i ženskih sudionika s obzirom da je udio muških sudionika bio statistički neznačajan. Prijedlog je proširiti istraživanje na druge fakultete kako bi se dobila šira slika. Uzimajući u obzir na kojem je fakultetu izvršeno istraživanje, treba se uzeti u obzir i profil studenata koji na njemu studiraju i njihove preferencije. Možemo pretpostaviti kako će studenti koji se školuju za poslove gdje će raditi s mlađom djecom drugačije doživjeti knjige koje su im ponuđene u sklopu kolegija

na fakultetu. Moguće je da bi studenti drugih fakulteta društvenih znanosti drugačije doživjeli predloženu literaturu, kao i oni studenti koji pohađaju tehničke fakultete.

Posljednji nedostatak veže se uz formiranje anketa. Pitanja moraju biti preciznija. U pitanjima se treba točno naznačiti što se pita. Na primjer, umjesto *drugačije* napisati *bolje*, *lošije*, *više biste bili zainteresirani*, itd. Bilo bi poželjno ispitati i obrazovanje roditelja zbog korelacije s voljenjem čitanja. U idućem istraživanju bilo bi zanimljivo ispitati koja su se djela, i u srednjoj školi i u sklopu kolegija, najviše, a koja najmanje svidjela sudionicima i zašto. Tada bi se i cijeli proces ispitivanja morao proširiti i studentima bi se morao ponuditi opširniji korpus djela za što trenutno ne postoje objektivno razlozi zbog nedostatka vremena.

Na kraju treba napomenuti kako je ovo bilo samo okvirno istraživanje koje daje smjernice za dalje. S obzirom da je područje iznimno zanimljivo, predlaže se provođenje većeg longitudinalog istraživanja kojim bi se detaljnije ispitalo gotovo sve što je ispitano u ovom istraživanju.

9. ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati navike čitanja, utvrditi što sudionici doživljavaju kao poticaj čitanju i utvrditi subjektivni doživljaj djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade.

Ovim istraživanjem potvrđeno je postojanje odnosa između završene srednje škole i voljenja čitanja. Suprotno očekivanom, sudionici koji su završili gimnaziju manje vole čitati od sudionika koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu. Sudionici koji su završili ekonomsku ili strukovnu školu više vremena tjedno provedu čitajući. Većina sudionika čitala je naslove izvan zadane lektire, a naslovi koji su ih zanimali nisu im nuđeni u srednjoj školi. Kada se govori o faktorima koji potiču na čitanje, mediji imaju najveći utjecaj. Potvrdilo se kako oni sudionici koji su čitali lektiru u srednjoj školi istu nisu doživjeli kao poticaj. Pročitana djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade svidjela su se sudionicima. Djela su opisana kao suvremena djela s njima bliskom tematikom, koja potiču empatiju i poučna su. Sudionici su doživjeli pročitana djela, koja pripadaju korpusu književnosti za mlade, kao poticaj za daljnje čitanje. Smatraju kako bi njihove čitalačke navike bile drugačije da su im se djela koja pripadaju korpusu književnosti za mlade nudila u srednjoj školi.

LITERATURA

Baranović, B. (2002). Što mladi misle o obrazovanju?. U V. Ilišin i F. Radin (ur.), *Mladi uoči trećeg milenija* (str. 203-218). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Crnković, M. (1990). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.

Crnković, M., Težak D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.

Čunović, K. (2008). Čitateljski interesi mladi i uloga knjižnice u promicanju čitanja kod mladih. *Knjižničarstvo:glasnik društva bibliotekara Slavonije i Baranje, XI-XII (2/2008)*, 71-82.

Čudina Obradović, M. (2014). *Psihologija čitanja, od motivacije do razumijevanja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Hameršak, M. i Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.

Horvat, J. (2011). *Pobudna omladine. 1911. -1914*. Zagreb: SKD Prosvjeta etc.

Ilišin, V. (2007). Slobodno vrijeme i interesi mladih. U V. Ilišin i F. Radin (ur.), *Mladi: problem ili resurs* (str. 179-199). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanić, A. I Potočnik, D. (2013). *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Friedrich Ebert Stiftung - Zagreb. Pribavljeno 30.6.2016., sa <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/12580.pdf>

Kojadin, J, Hanžek, D., Holenko, J., Kolesarić, J., Morić, D. (2013, 26. travnja). *Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih*. Pribavljeno 8.9.2017., sa <http://www.zdravo.hr/index.php/inicijative/91-istrazivanje-potreba-mladih-slobodno-vrijeme-mladih>

Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Majdak, Z. (2001). *Kužiš, stari moj*. Zagreb: Znanje.

Miliša, Z., Tolić, M. i Vertovšek, N. (2009). *Mediji i mladi, prevencija ovisnosti o medijskoj manipulaciji*. Zagreb: Sveučilišna knjižara, Zagreb.

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. (2012). *PIRLS 2011.: izvješće o postignutim rezultatima iz čitanja*. Zagreb: Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. Pribavljeno 8.9.2017., sa
http://dokumenti.ncvvo.hr/PIRLS/Dokumenti/PIRLS_2011_izvjesce.pdf

Novaković, G., Medić, I. (2011). Lektira u srednjoškolskoj nastavi hrvatskoga jezika. *Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornog i pismenoga izražavanja te medijske kulture*, 2 (9/2013) 71-91. Pribavljeno 8.9.2017., sa
<http://hrcak.srce.hr/157987>

Peti Stantić, A., Stantić, M. (2009). Užitak čitanja – intelektualna razbibriga i/ili intelektualna potreba. U R. Javor (ur.), *Čitanje – obaveza ili užitak* (str. 5-9). Zbornik. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Hrvatski centar za dječju knjigu, Hrvatska sekcija IBBY-a.

Petz, B. (2005a). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Petz, B. (ur.). (2005b). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Rosandić, D. (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.

Saksida, I. (2011). Aktulanost tradicije u nastavi književnosti – trebaju li mladi čitatelji uistinu „čitati bilo sto i bilo kako“?. U A. Bežen i B. Majhut (ur.). *Redefiniranje tradicije: dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete* (str. 253-271). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, ECNSI – Europski centar za sustavna i napredna istraživanja, Zagreb.

Solar, M. (2011). *Književni leksikon. Pisci. Djela. Pojmovi*. Zagreb: Matica hrvatska.

Škrebilin, I. (1942). *Ideali i krize srednjoškolske mladeži*. Zagreb: Nadbiskupski duhovni stol.

Težak, D. (2008a). Dvije spisateljice romana za mlade odrasle. Kolo, Časopis Matice hrvatske. Pribavljeno 8.9.2017., sa
<http://www.matica.hr/kolo/309/dvije-spisateljice-romana-za-mlade-odrasle-20529/>

Težak, D. (2008b). *Portreti i eseji o dječjim piscima*. Zagreb: Tipex d.o.o.

Težak, D., Gabelica, M. (2009). Koliko i kako čitaju budući učitelji. U R. Javor (ur.), *Čitanje – obaveza ili užitak* (str. 29-41). Zbornik. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Hrvatski centar za dječju knjigu, Hrvatska sekcija IBBY-a.

UNICEF. (2010). *Mišljenja i stavovi djece i mladih u Hrvatskoj*. Hrvatska: UNICEF, Ured za Hrvatsku. Pribavljeno 8.9.2017., sa
<http://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/StavovidjeceimladihuHrvatskoj.pdf>

Zalar, D. (2009). Čitanje danas ili kako zavarati neprijatelja. U R. Javor (ur.), *Čitanje – obaveza ili užitak* (str. 9-21). Zbornik. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Hrvatski centar za dječju knjigu, Hrvatska sekcija IBBY-a.

Živković Zebec, V. (2012). Suvremena hrvatska književnost za mlade na primjeru romana Nade Mihelčić. U A. Pintarić (ur.), *Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupna Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost* (str. 173-185). Osijek: Filozofski fakultet Osijek.

*Nastavni plan i program za gimnazije i strukovne škole (2006) Pribavljeno 23.8.2017., sa
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf